

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING TABIATDAGI EKALOGIK BOG‘LANISHLAR HAQIDAGI BILIMLARINI SHAKILLANTIRISH.

Suvanova Sevara Baxodir qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim fakulteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Bugungi kunda maktabgacha ta‘lim tizimiga katta e‘tibor qaratilmoqda. Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolajonlarning ekalogik bog‘lanishlar haqidagi bilimlarini shakillantirish haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: bolalar, tabiat, o‘simlik, hayvonlar, tasavvur, ekalogik bog‘lanishlar, tamoyillar, prinsp, osmon, yer maydonchasi, Bioekologiya, jonli tabiat, jonsiz tabiat.

ФОРМИРОВАТЬ ЗНАНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ ОБ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ СВЯЗЯХ В ПРИРОДЕ.

Суванова Севара Бахадир кизи

Термезский государственный педагогический институт

Преподаватель факультета дошкольного и начального образования

Аннотация: Сегодня системе дошкольного образования уделяется большое внимание. В данной статье говорится о формировании знаний дошкольников об экологических связях.

Ключевые слова: дети, природа, растения, животные, воображение, экологические связи, принципы, принцип, небо, земля, Биоэкология, живая природа, неживая природа.

FIGURING OUT THE KNOWLEDGE OF PRESCHOOL CHILDREN ABOUT ECALOGIC CONNECTIONS IN NATURE

Suvanova Sevara Baxodir qizi

Termez State Pedagogical Institute

Teacher of the Faculty of preschool and primary education

Abstract: Today, a lot of attention is paid to the preschool education system. This article talks about the formation of preschool children's knowledge about ecological connections.

Key words: children, nature, plants, animals, imagination, ecological connections, principles, principle, sky, ground, Bioecology, living nature, inanimate nature.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarni ekalogik tarbiyalash atrof-muhitga, jonli va jonsiz tabiat obyektlariga malakali, ehtiyotkor munosabatda bo‘lishga yordam beradi. Tabiiy jarayonlarga e‘tibor, atrof-muhit qonunlarini tushunish maktabgacha yoshdagi bolaning shaxsiyatini shakllantirishning asosi bo‘lib, uning atrofdagi dunyoga mas‘uliyatli munosabatda bo‘lish muhimligini tushunadigan to‘laqonli fuqaro sifatida o‘shishga imkon beradi. Vatanga muhabbat, tabiiy boyliklarni asrab-avaylash uchun g‘amxo‘rlik zamonaviy jamiyatning fuqarolik mas‘uliyatini shakllantirishning asosi bo‘lib, uning vazifasi sayyoramizning

hayvonot dunyosi holatini normallashtirish va ekologik halokatning oldini olishdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik ta'limning maqsad va vazifalari yosh bolalarning o'ziga xos xususiyati ularning tashqi dunyo bilan organik o'zaro ta'siridir. Bolalar tabiat bilan o'zlarining umumiylikni his qiladilar, unga iste'molchi munosabatidan mahrum bo'lib, tabiat hodisalarining mohiyatiga qiziqish bildiradilar. Ekologik ta'limning vazifalari quyidagilardan iborat: o'simlik va hayvonot dunyosiga ehtiyotkorona munosabatni shakllantirish; ona tabiatiga muhabbatni rivojlantirish; go'zallikni tushunish, his qilish va empatiya qilish qobiliyati; tabiat hodisalarining mohiyatini tushunishni shakllantirish; ekologiya bo'yicha asosiy bilimlarni olish. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bionomik madaniyatni shakllantirish texnologiyasi nazariy bazani va amaliy mashg'ulotlar majmuasini o'z ichiga oladi. Bioekologiyaning tuzilishi uchta ma'lumot blokini o'z ichiga oladi: individual organizmning hayotiy faoliyati; aholi bionomiyasi; tirik organizmlar jamoalarining bir-biri bilan va atrof-muhit bilan o'zaro ta'siri. Maktabgacha ekologik ta'lim rejasi maktabgacha ta'limni rivojlantirish dasturiga muvofiq tuziladi. Tarbiyachi bolalarning yosh toifasini va ma'lum bir maktabgacha ta'lim tashkilotining imkoniyatlarini hisobga olgan holda mavzular va tadbirlar jadvalini belgilaydi. Hujjatda belgilangan tadbirlar tarbiyachilar kengashida muhokama qilinadi, kerakli tuzatishlar kiritiladi, so'ngra reja tasdiqlangandan so'ng tarbiyachi yil davomida kerakli mashg'ulotlarni o'tkazadi. Ba'zi tadbirlar ochiq maqomga ega bo'lib, ularda hamkasblar - pedagoglar va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ekologik ta'limni nazorat qiluvchi shaxslar ishtirok etadilar. Ta'lim va rivojlanish faoliyatini tahlil qilish majburiy bo'lib, ularning samaradorligi baholab beriladi. Navbatdagi tarbiyachilar kengashida tarbiyachi hisobot taqdim etadi, unda mavzuni ochish darajasi, bolalarning ishtiroki, Mashg'ulotning tematik maqsadlarga muvofiqligi aks ettiriladi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti ishini o'rganish jarayonida mas'ul shaxslar bir necha bo'limlarda baho beradilar: bolalarning ekologik madaniyatini rivojlantirish darajasi; sinfdagi ishlar tahlil qilish; alohida guruhlarni sinovdan o'tkazish. Tarbiyachining kasbiy mahorati "Kasbiy mahorat xaritasi" ga muvofiq uning faoliyatini baholashdir. Sinovdan

o'tgan maktabgacha ta'lim tashkilotidagi shartlarga muvofiqligi - tashrif buyuruvchi guruhlar, ish oqimini rejalashtirish darajasi va sifati - yillik rejaning dolzarbligini baholash. Ota-onalar bilan ishlash jadvali - otaonalarning so'rovi, vizual ma'lumotlarni baholash. Maktabgacha ta'lim tashkilotida ekologik ta'lim bo'yicha yillik vazifalar erta yoshda atrof-muhit bilan mas'uliyatli va ehtiyotkor munosabatni rivojlantirishning umumiy konsepsiyasini aks ettiradi. O'tmishning ajoyib xorijiy tarbiyachilari (J.A.Komenskiy, I.T.Pestolozsi, J.J.Russo, A.Disterverg) va Rossiya (L.N.Tolstoy, A.S.Makarenko, N.K.Krupskaya, V.A.Suxomlinskiy) bolaning o'z-o'zini rivojlantiruvchi tabiatini mukammal deb hisoblashgan. Tabiiy muhitda ular inson tabiatining namoyon bo'lishi va shaxsiyatning shakllanishi uchun ideal sharoitlarni ko'rdilar. Ta'limdagi ekologiya g'oyasi yangi narsa emas, u barcha ilg'or gumanistik pedagogik ta'limotlar orqali qizil ip kabi o'tadi. Ekologiya muammolarining o'zi ibtidoiy emas, faqat atrof-muhitni muhofaza qilish faoliyati sifatida, balki birinchi navbatda inson va tabiatning birligi sifatida ko'rib chiqildi. Atrof-muhitni o'rganayotganda, bolalar uni o'ziga xos bog'liqliklari va bog'liqliklari bo'lgan yagona tabiiy jamoa sifatida bilish, maktabgacha yoshdagi bolalarni hatto kundalik hayotda sezishi mumkin bo'lgan naqshlarni o'rnatishga o'rgatish vazifasiga duch kelmaydilar. Tabiat bilan muloqot qilishda maktabgacha yoshdagi bolalarni u bilan munosabatda bo'lishga o'rgatish muhimdir. Bir tomondan, bu yetarli darajada ishonchli, tabiiy muhitda adekvat xatti-harakatlar, boshqa tomondan, o'simliklar va hayvonlarga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish kerak. Agar siz amaliy usullarni mohirona birlashtirsangiz, bolalarning mustaqilligi va faolligidan foydalansangiz, bunga erishish mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ekologik tarbiyalashda tabiiy muhit katta ahamiyatga ega. O'rmon bog'lari, bog'lar, maydonlar yaqinida joylashgan maxsus maktabgacha ta'lim tashkilotlari mavjud. Ammo ularning aksariyati bolaning tabiat bilan muloqotini cheklaydi. Bu yerda faqat tabiat burchaklarida va MTT hududlarida mehnatni tashkil etish mumkin. Agar tarbiyachining o'zi tabiatni sevsa va bilsa, bu mumkin, deb ishoniladi, demak uning harakatlari asrash va ko'paytirishga qaratilgan. Asta-sekin, maktabgacha

yoshdan boshlab, tabiat va inson haqidagi yagona to'g'ri g'oyalarda teng huquqli sheriklar sifatida shakllanadi, qachonki inson tabiatni himoya qilib, unga xayr-ehson qilmasa, balki o'z hayotini saqlab qoladi. Maktabgacha yoshdagi bolaning predmetli muhiti tabiatning turli obyektlarini o'z ichiga oladi, shuning uchun uning o'simliklar, hayvonlar, jonsiz tabiat hodisalari bilan tanishishi muqarrar - bu atrofdagi dunyoni o'rganish va ijtimoiy tajribaga ega bo'lishning tabiiy jarayoni. Kattalarning maqsadli rahbarligida sodir bo'ladigan bu jarayon boshqa ilmiy asosga ega bo'lishi mumkin. Hozirgi vaqtda tabiatshunoslikka qarama-qarshilikning o'zgarishi kuzatilmoqda: hozirgi kunga qadar odamlarning dunyoqarashida hukmronlik qilgan biologik asoslar o'rnini yangi - tabiiy dunyoga, odamlar tomonidan yaratilgan obyektlar dunyosiga va insonning o'ziga nisbatan ekologik qarashlari egallaydi. Ekologik dunyoqarash inson hayotining barcha sohalarida asosga aylanadi; u asosan davlat siyosatini, ishlab chiqarishni, tibbiyotni, madaniyatni rivojlantirishni belgilay boshlaydi. Ekologik dunyoqarash ta'lim mahsulidir; uning shakllanishi inson hayoti va ta'limotining ko'p yillari davomida asta - sekin sodir bo'ladi. Ushbu jarayonning boshlanishi maktabgacha yoshdagi bolalik davriga to'g'ri keladi, bu davrda dunyoqarashning birinchi asoslari va sub'ekt-tabiiy muhit bilan amaliy o'zaro munosabat shakllanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ekologik tarbiyalash - bu bolalarni tabiat bilan tanishtirish, bu ekologik yondashuvga asoslangan bo'lib, unda pedagogik jarayon ekologiyaning fundamental g'oyalari va tushunchalariga asoslanadi. MTT tarbiyachisining yovvoyi tabiat bilan aloqasi zamirida kattaning kichikga munosabati yotadi (bolaning erkash, o'simlik va hayvonlarga g'amxo'rlik qilish ehtiyoji namoyon bo'ladi). Bolaning o'simlik va hayvonot dunyosi bilan o'zaro ta'siri jarayoni qarama-qarshidir. Unga nisbatan hissiy munosabat ham axloqiy, ham axloqsiz xatti-harakatlarda namoyon bo'lishi mumkin. Bu maktabgacha yoshdagi bolaning tabiat obyektlari bilan o'zaro ta'sir qilish qoidalarini bilmasligi bilan bog'liq. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiat haqidagi tasavurni va unga munosabat shakllarini shakllantirish muhimdir. Bolaning o'simliklar va hayvonlar bilan munosabatda bo'lganida, axloqiy tanlov tabiiy

obyektlarning holati bolaning o'ziga xos amaliy harakati bilan belgilanadi va faqat u tomonidan o'zgartirilishi mumkinligi bilan osonlashadi. Yovvoyi tabiat bilan noto'g'ri munosabatda bo'lish oqibatlarini ko'pincha kechiktiriladi, shuning uchun maktabgacha yoshdagi bola o'z harakatlarining mumkin bo'lgan oqibatlarini oldindan bilish qobiliyatini rivojlantirishi kerak. Buning uchun maktabgacha yoshdagi bolalarda o'simlik va hayvonot dunyosi haqidagi tasavurlarni shakllantirish, labiatni sevishga, asrashga o'rgatish zarur. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiatga insonparvar munosabatda bo'lishni o'rgatishning eng muhim sharti ularning o'zlarini yovvoyi tabiatning bir qismi sifatida bilishdir. Bu borada Vigotskiy, "Aql va ta'sir" qotishmasi deya munosabat bildiradi. Tadqiqotchilar qiziqarli tajribalar o'tkazdilar, natijada imkoniyatlar aniqlandi: maktabgacha yoshdagi bolalarda odamlar, hayvonlar, o'simliklarning hayotiy ko'rinishlari (oziqlanish, o'sish, rivojlanish) haqida bilimlarni shakllantirish; bolaning yovvoyi tabiat vakillari bilan o'xshashligini bilish; empatiya, hamdardlikni yordamga aylantirish. O'z tanasi haqidagi elementar bilimlarni atrofdagi dunyo haqidagi g'oyalar tizimiga kiritish, bolalarga barcha tirik mavjudotlar uchun umumiy xususiyatlar va fazilatlarini tushunishga olib borish insonda biologik va ijtimoiy o'zaro bog'liqlikni o'rnatishda alohida ahamiyatga ega.. Sensatsiyalar rivojlanishining past darajasi bilan ular "tirik" va "jonsiz tabiat" tushunchalarini farqlay olmaydilar, ular o'simliklar va hayvonlarni "yomon" (zararli) va "yaxshi" (foydali) ga bo'lishadi; agar kerak bo'lsa, ularga yordam berishni istamaydilar, ko'pincha noma'lum yoki zararli, ularning fikricha, hayvonlarga nisbatan salbiy harakatlar qiladilar. Rivojlanishning o'rtacha (beparq) darajasida bolalar bu tushunchalarni ajratib turadilar, lekin tabiatga befarq yoki bu munosabat utilitar bo'lib, faqat bolaning o'zi uchun foydali bo'lishiga mos keladi. Shu bilan birga, maktabgacha tarbiyachi salbiy harakatlar qilmaydi, lekin o'simlik yoki hayvonga e'tibor bermaydi. Empatiya rivojlanishining yuqori (ijobiy) darajasi bilan bolalar "yovvoyi tabiat", "jonsiz tabiat" tushunchalarini aniq ajratib turadilar, inson va tabiatning birligi haqida fikr bildiradilar. Ularning tabiiy obyektlarga qiziqishi barqaror. Ular hamdardlik bildiradilar, har qanday o'simlikka, hayvonga yordam

berishni xohlashadi. To‘g‘ri, bunday bolalar kam, lekin ularning kichik soni ham muayyan sharoitlarda katta maktabgacha yoshdagi bolalarda yovvoyi tabiatga barqaror, ongli, hamdardlik va g‘amxo‘rlik bilan munosabatda bo‘lishlari mumkinligini ko‘rsatadi. Pedagog insonning tabiat bilan hissiy idrok orqali vujudga keladigan birlamchi emotsional aloqalarini hisobga olib, sezgi a‘zolarini maksimal darajada jalb qilgan holda turli xil kuzatishlarni tashkil qiladi. Shu bilan birga, quyidagi vazifalar hal etiladi: maktabgacha yoshdagi bolalarga har bir hayvon tirik ekanligi (u harakat qiladi, nafas oladi, ovqatlanadi, o‘sadi, nasi beradi); odamga “o‘xshashlik” darajasi belgilanadi (ko‘zlar, quloqlar, og‘izlar, yuraklar, o‘pkalar mavjud); tirik mavjudot bilan muloqotdan xursandchilik hissi paydo bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrda 802-sonli “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning Davlat Standard to‘g‘risida”gi qarori. - Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 23.12.2020-y., 09/20/802/1658-son.
- 2.Djabborova X.D. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ekologik ta’lim -tarbiya berishning o‘ziga xosligi. T.: Tarbiyachi. 2000.
3. Ro‘zmetov F.N., Xasanova Sh.O. “Tarbiyachi ish hujjatlarini birga yuritimiz” MTT tarbiyachi lari uchun qo‘llanma. 2020-yil. 20-avgust.Urganch.
4. Haydarova, D.R. (2020.) Pragmatik analysis of the linguistic of person-referencing deixis and pronouns referring to it in the uzbek language. Journal of Critical Reviews, 7(5), 350-354
- 5.Suvanova S. B. THE IMPORTANCE OF THE GAME IN THE CREATIVE DEVELOPMENT OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE //Oriental Journal of Education. – 2023. – T. 3. – №. 03. – C. 1-5.
- 6.Qahramonovna I. S. MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA BOLALAR TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA MNEMONIKADAN FOYDALANISH //Scientific Impulse. – 2024. – T. 2. – №. 21. – C. 168-172.
- 7.Inadullayeva S. Q. TALABALARNING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

USULLARI VA TEXNOLOGIYALARI //Analysis of world scientific views
International Scientific Journal. – 2023. – T. 1. – №. 6. – C. 51-55.

8. Inadullayeva S. Q. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TURLI
YOSHDAGI BOLALARNING IJODIY QOBILIYATLARINI
SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

//Analysis of world scientific views International Scientific Journal. – 2023. – T. 1.
– №. 6. – C. 43-47.